

Roberto J. PAYRO (1867-1928) werkte als Argentijnse journalist van *La Nación* in België, tussen 1909 en 1923. Tijdens de Eerste Wereldoorlog, was hij tegen de neutraliteit van Argentinië omdat de Duitsers de Argentijnse vertegenwoordiger neergeschoten hadden. De Duitsers hebben dan PAYRO belet als journalist verder te werken. Hij is dus begonnen Belgische legenden te verzamelen. Hij werd vriend, o. a., van Isidoor TEIRLINCK. “ *El brujo del Condroz* (leyenda belga) ” werd uitgegeven in het tijdschrift “*Caras y caretas*”, van Buenos Aires, op 27 december 1924, en hernomen in *El Diablo en Bélgica* (1953). Die tekst bestaat al in het Frans in *Le Diable en Belgique* (IEA3637).

De tovenaar van Condroz.

Bellem, herder van Condroz, had de stevige reputatie mirakels te kunnen verrichten. De boeren praten nog over hem alsof hun ouders of hun grootouders zijn wonderen meegemaakt hadden.

Ofwel had Bellem verschillende namen en woonde hij in verschillende dorpen en gehuchten, ofwel heeft de traditie verschillende personages tot één samengesmolten. Wat nogal gebeurde. Vandaag is hij gekend onder de namen van Bellem, Brieémont, Pâquay-Hawî en Hawette. Men kent hem de daden toe van Jean d’Isenghien, bekende tovenaar van Charleroi –

die in werkelijkheid Jean Castin noemde of Chasteur, vroegere soldaat van het regiment van Prins d'Isenghien. Men bracht de heldendaden van Bellem, Briémont of Pâquay-Hawî samen met Ramet, Lincé, Barvaux of Hollogne-aux-Pierres alsof hij één van de bewoners geweest was. Het meest waarschijnlijke is dat hij herder van Condroz was, zoals gezegd, een uitgestrekte en heuvelachtige streek tussen de Ourthe en de Maas.

In deze landstreek en nog verder was toen algemeen bekend, dat Bellem zijn ziel aan de duivel verkocht had. Men had hem nooit jong gekend en hij bleek niet te verouderen. Hij zocht niet speciaal en vluchtte ook niet het gezelschap van zijn medemens. Hij toonde meestal vrolijkheid en vriendelijkheid in hun aanwezigheid. Maar het was duidelijk dat hij de eenzaamheid verkoos, lange dagen tussen velden en weiden met zijn schapen. Zoals de herders uit de oudheid was hij waarschijnlijk tovenaars en op de koop toe sterrenwichelaar. Hij maakte al zijn wensen waar, altijd na wonderlijke omstandigheden. Deze hadden meer de neiging van ondeugendheid dan van gemene streken. Hij had de gewoonte zich vrijgevig en vriendelijk voor te doen vooral voor noodlijdende en kinderen. Men toont nog altijd aan diegenen die de Condroz bezoeken de

herinneringen aan zijn mirakels en natuurlijk niet de kleinsten.

Bellem klopte nagels in een steen, zo gemakkelijk alsof het ging om een plank van dennenhout. De stenen zijn zo vol met gaatjes dat ze lijken op een zeef. Men weet hoeveel de boeren trots zijn op hun bezaaide gronden. Wel, Pâquay-Hawî dreef zijn kudde altijd tussen de bebouwde velden. De schapen aten nauwgezet het schaarse gras van de helling, zonder aan het smakelijke hooi van de weilanden of de zacht scheuten van de oogst te raken. Verwonderd, vroegen sommigen hem de rede van zo een matigheid en zo een discipline. Bellem liet dan zijn herdersstaf op de grond vallen en antwoordde :

- *Zet je voet erop en je zult het weten.*

Als die persoon dan genoeg durf had om het te doen, ontdekte hij met verbazing heel veel kleine rode mannetjes gewapend met hamers en slagend op de snuit van de schapen die probeerden het verboden terrein te betreden. Maar omdat de kudde altijd dik en vet was, logen de bewoners van Lincé waarschijnlijk niet, als ze beweerden dat Pâquay-Hawî ze gedurende uren liet grazen op bezaaide gronden van anderen. En als ze weg gaan, het onmogelijk is om het minste spoor van een beet op de planten of in het gras te vinden.

Tijdens de “*grote oorlog*” – in dit geval de periode van Napoleon – kwamen bendes ruwe kerels lammeren stelen, die ze lieten braden op een groot vuur in open lucht. Ten einde raad van de boeren en de herders. Zodra Bellem ze zag veranderde hij de schapen in molshopen of in mest. De soldaten die voorbij gingen waren heel verwonderd een herder te zien zonder kudde.

Nog zo een verhaal. Hij spotte met zijn baas, de dag dat deze blijk gaf om hem in de gaten te houden en hij veranderde zichzelf en zijn kudde in doornstruiken. Zijn werkgever moest met veel tact handelen. Op een dag, dat hij Bellem nogal brutaal aansprak, ging hij zich wreken. Op de tafel te midden van de tafel met schotels met voedsel stond plots een zwarte kip. Met veel lawaai gooide ze borden en glazen en flessen om. Beschadigde zelfs de keukenmeubels en verdween even mysterieus als ze gekomen was.

Sommigen respecteerden hem, anderen hielden van hem, velen vreesden hem, maar iedereen was altijd heel beleefd met hem. Voor een gelegenheid had Berthe het meest verwaande en meest opgemaakte meisje van het dorp, hem niet gegroet, uit fierheid misschien. “ *'t Is goed, je zult er spijt van krijgen*” – gromde Bellem geërgerd –. Berthe, nog geen honderd meter verder voelde een onverdraagbare jeuk op haar hoofd en zag

met schrik en afkeer dat ze bedekt was met vieze luizen. Ze barste uit in bitter tranen en liep terug naar huis. Toen ze weer voorbij Bellem kwam vroeg deze waarom dit grote verdriet. Zo nederig als ze vroeger trots was, vertelde Berthe tussen de tranen door wat er met haar gebeurde. “ *Kom nu !*” – zei de herder en maakte een magisch gebaar –. “ *Ga maar rustig je weg verder, maar vergeet de volgende keer Bellem niet te groeten. Je bent helemaal proper nu.*” En het was nog wel waar ook. Berthe en de andere meisjes van Condroz en van Hesbaye waren heel lief en beleefd met Pâquay-Hawî, meer uit dankbaarheid dan uit vrees.

Uitzonderlijk was hij samen met een buur kolen gaan leveren in Barvaux. Die dag was juist het feest van de beschermheer van het dorp. Ze gingen alle twee naar het bal en Bellem nodigde een mooi meisje uit om te dansen. Ze weigerde omdat hij zwart zag van het roet.

- *Heel goed* – zei Pâquay-Hawî zachtjes en sprak geen woord meer tot ze weg gingen.
- *Ik heb honger* – zuchtte zijn vriend als ze aan de kapel van St. Niklaas kwamen.
- *Ik ook* – zei Bellem –, *laten we hier gaan zitten, het eten zal niet lang op zich laten wachten.* – En ja, hetzelfde meisje, dat geweigerd had te dansen met

Bellem, kwam enkele minuten later met een schotel vlees, brood en bier.

- *Oh meneer – hilde het meisje –, thuis hebben we niets meer.*
- *Dat zal jullie leren de mensen te minachten – antwoordde de herder rustig terwijl hij de schotel terug gaf –. En, dans nu maar zoals de mier tegen de krekkel zei.*

Men vertelt ook, dat hij omdat men hem de ingang van een bal geweigerd had, het deed regen midden in de zaal. Iedereen werd nat, maar niemand durfde naar buiten te gaan. Het is aan Jean d'Isenghien dat de meesten deze daad toekennen.

Hij ging ook uit zijn kleren tijdens een kloppartij. Terwijl de anderen in het stof beten, bracht hij het er van af zonder een schrammetje.

Pâquay-Hawî koos eerder als slachtoffer voor zijn lelijke toeren mensen die hem niet sympathiek waren. Hij veranderde in een oude schoen de haas die de jager pas gedood had, omdat hij van hem kwaad gesproken had. Een onaangename buurvrouw probeerde een wit konijn te pakken dat haar kolen aan het opeten was. Ze slaagde erin en wikkelde het heel fier in haar schort. Maan als ze het konijn er weer wou uit halen vond ze, door een betovering van Bellem, een hele boel nog

warme uitwerpselen. Als hij op een dag een oude rijke boer tegenkwam die heel gierig was, zei hij :

- *Ik weet dat je een mooie sjaal hebt van wol. Ik heb hem nodig want ik ga op reis. Wees zo vriendelijk die mij te geven.*

- *Je mijn sjaal geven ? Zelfs niet moest ik gek zijn !*

- *Doe maar zoals je wilt, maar jouw sjaal zal ik hebben.*

- *Als je mijn sjaal steelt, zal ik je aangeven.*

- *Bah ! Ik zal hem hebben, en als je me aangeeft, zal ik jouw wijn drinken, zoals ik die van de mis gedronken heb.*

Bellem had inderdaad de lekkere wijn gedronken dat de pastoor voor de dienst bewaard had. Dit door magische krachten te gebruiken waarover we later zullen spreken.

- *Ah ! – riep de oude –. Als je zelfs God besteelt is het dat de duivel je bijstaat en dan zal er van mij niet veel goeds komen – Innerlijk verwenste hij hem, maar gaf toch zijn sjaal.*

Pâquay-Hawî wou niet alleen dat men hem respecteerde, maar ook dat men zelfs niet lichtjes zijn eergevoel kwetste. Op een dag als hij in Ramet was, kwam er een boer van de andere oever van de Maas

hem spreken. Eén van zijn koeien was erg ziek en hij wou raad vragen. Eens het gesprek gedaan had de boer haast om te vertrekken. Hij vreesde ervoor de schipper niet meer te vinden om aan de andere kant van de rivier te geraken omdat het al laat was.

- *Rustig maar* – zei Bellem hem –. *Ik verzeker je dat de schipper zal wachten. En daarbij, kan ik je rijdieren uitlenen die je tot aan de aanlegplaats zullen brengen. Wat kies je ? Een paard, een ezel, een geit of een kip ?*

- *Nee, nee !* – riep de boer verschrikt – *Ik zal wel te voet gaan.* – En hij liep weg. Hij had Bellem gekwetst maar geraakte zonder moeilijkheden aan de oever van de Maas.

Hij riep de schipper zoals gewoonlijk : *A l'aiwe !*

Hij hoorde niet zonder vreugde, het geluid van de schuit die dichterbij kwam. Al zijn hoop zakte weg toen hij zag dat ze de grootte van een klomp had. Het moest een hallucinatie geweest zijn, want als hij het risico nam om aan boord te gaan, kwam hij buiten alle verwachting, een beetje later, veilig en wel aan de andere kant. Maar dat was nog niet alles. Ondanks dat hij die plaats kende sinds zijn geboorte, liep hij verloren in zijn eigen dorp. Hij stapte zomaar in het rond zonder de straten te herkennen en vond zijn huis niet terug. Uitgeput probeerde hij een beetje te slapen tot de

volgende dag. Maar hij kon niet slapen. Duizenden mooie koetsen trokken daar voorbij tot aan het morgenlicht. Na zo een toverachtige grap durfde de boer de raad van Bellem niet op te volgen. Maar omdat de koe stervende was, en verloren voor verloren, paste hij de remedie toe. Ze was gered, want Pâquay-Hawî kon plagen maar ook vergeven en ook helpen.

Bellem haalde ook zo enkele dergelijk schurkenstreken uit met een vriend. Op een avond speelden ze samen in de kroeg van Ramet. Plots verliet zijn vriend het spel en wou hij vertrekken.

- *Wacht een beetje, we zullen samen gaan* – zei de herder.

- *Nee, ik ben gehaast* – antwoordde de andere –. *Mijn vrouw wacht.*

- *Ze zal niet sterven van wat langer te wachten.*

- *Ik kan geen minuut langer blijven. Saluut iedereen.*

- *Je zult daarom niet vroeger zijn* – riep hij plagend tot zijn vriend.

Deze had nog geen vijfhonderd stappen gedaan in de richting van de Maas, als hij bij de weilanden neus aan neus stond met een enorme donkere kudde ossen die hem de weg versperden. Hoewel de dieren niet vijandig

waren, was hij als verlamd van schrik. Hij bleef daar dus gedurende uren en zou daar misschien nog gestaan hebben moest Pâquay-Hawî niet langs gekomen zijn om hem van zijn betovering te verlossen.

Daarbij bewees Bellem vele diensten aan de mensen van de streek in nood. Hij hielp hen met werken of in hun behoeften. Men wendde zich nooit tevergeefs tot hem, zelfs in de meest zorgwekkende ogenblikken. Hij vond verloren voorwerpen terug, verzorgde dieren en mensen, loste problemen, op en maakte een eind aan ruzies. Zijn hulp bleek nochtans niet altijd van magische toepassing te zijn. Maar soms leek het toch wel of hij bovennatuurlijke krachtengebruikte, zoals in dit verhaal.

Een arm meisje moest mest uitstrooien op een veld dicht bij de weide waar hij zijn kudde liet grazen. Ze kloeg want het werk zou verschillende dagen duren en haar baas zou haar bedreigen, haar misschien wel ontslaan wegens luiheid als ze vanavond niet klaar was. Bellem had medelijden en kwam dichterbij, maakte een geheimzinnig gebaar, en de mest was heel netjes over het hele veld verspreid.

Hij was altijd omringd door kinderen. Hij vermaakte ze met toverkunsten. Hij liet kleine paardjes lopen zo groot als een muis. De levende ruiters waren niet groter dan een duim. Hij liet hen een bal zien van

adellijke heren en dames van het hof, weelderig gekleed en niet groter dan de ruiters. Of hij nodigde hen uit op een eentje, de heerlijkste gerechten en het lekkerste bier. Als hij zijn vriendjes wou verwennen ging hij recht staan en vroeg de volledige stilte en onbeweeglijkheid. Hij snoof de lucht op in alle richtingen en zei eindelijk :

- *Vandaag zullen we dit eten, of dat eten, of nog iets anders naargelang hij geroken had.* – Hij spreidde dan zijn hemd uit te midden van de verwonderde kinderen en beval – :
- *Qui çou qu'd j'aime bin vinsse so m'sâro !* – Dit wil zeggen : “ *Dat alles wat ik graag mag op mijn hemd komt*”.

Op hetzelfde moment kwamen de zwarte pensen en de gebakken taarten die de boerinnen klaar maakten in hun keuken op geheimzinnige wijze door de lucht op zijn hemd terecht. Toen nam hij voordat iemand kon bewegen of mocht kijken waar het terecht kwam een eerste portie en gooide die achter hem, het was het deel van de duivel. Nadien verdeelde hij de rest voor de anderen en voor zichzelf. Als de dorst zich liet voelen door al dat gekruide eten en gesuikerde taarten belegd met fruit of *compote* (moes) maakte hij een insnijding in zijn herdersstaf. Zo liet hij de kinderen toe het verse bier naar hartenlust te drinken. Het bier dat hij onlangs van

de ene of andere buur gekregen had. Daarom was het dat het niveau van de tonnen op vreemde wijze zakte ondanks dat alles op slot was. Het was op dezelfde manier dat hij de wijn van de pastoor gedronken had. Bellem heeft in zijn jonge tijd veel zonden moeten begaan. De traditie onthoudt alleen maar zijn ondeugendheid, zijn flauwe grappen en de ene of andere belediging van minder belang. Als het waar is dat hij al deze misdrijven gepleegd heeft, de mensheid is ze vergeten. Het is te zeggen ze werden hem vergeven en niemand heeft ze nog in herinnering.

Hij stierf in armoede, dat wil zeggen dat hij die misdaden niet gedaan had uit gierigheid of eerzucht. Als hij zich gedragen heeft als een crimineel was hij bezield door de liefde of een onweerstaanbare passie, dorst naar wraak of hoogmoed dat de mensen dikwijls blind maakt.

In alle geval, noch het verhaal, noch de legende geven ons meer informatie over zijn leven dan wat we hier verteld hebben. Hij stierf heel oud. Dat wil zeggen dat door zo lang te leven hij hier op aarde voor al zijn zonden al geboet heeft. De mensen van Ramet vertellen dat hij spijt had. Dat hij de laatste tien jaar van zijn leven alle nachten op een soort boetkleed sliep, nog harder dan voor een gevangene. De mensen van Lincé

zijn er zeker van, dat erin die tijd altijd een zwarte kip bij hem was. Dat was de duivel, en om middernacht, als deze zijn ware gedaante terug nam sloeg hij hem met een zweep, folterde hem zo wreed dat de burens hem hartverscheurend hoorden huilen van de pijn. En tot slot, dat de duivel die nog niet tevreden was zijn lichaam en ziel heeft meegenomen. Dit vertellen ze omdat de mensen die bij hem moesten waken, tegen middernacht een rat met een rode snuit zagen die over het lijk wandelde. Als ze bij het kerkhof aankwamen was de doodskist zo licht, dat men zou gezegd hebben dat die leeg was.

Wat een verschrikkelijke straf. Misschien had die Franse rechter gelijk, die op het einde van de zestiende eeuw schreef :

- *Ik beweert dat men alle tovenaars en heksen moet veroordelen, ook al hebben ze goede voornemens. Ik zal een andere rede toevoegen, vastberaden. Als men vastzit in de netten van de Duivel, is het onmogelijk om zich los te maken.*

Copyright :

- voor de Spaanse versie, Roberto J. Payro estates ;
- voor de Nederlandse vertaling, 2014, Anne MOERS.